

A GYERMEKNEVELÉS CSALÁDI ÉS TÁRSADALMI KÖLTSÉGEI

DR. BARANYAI ISTVÁN

A tanulmány a gyermeknevelés költségeinek számítási módszertanával és annak eredményeivel foglalkozik. A költségek a Nemzeti Számlák keretében számított fogyasztási kiadásokból és természetbeni társadalmi juttatásokból, valamint a „nem fizetett” háztartási-gyermekgondozási tevékenységek teljesítményértékéből tevődnek össze. Külön-külön kimutatásra kerültek a gyermekeknek és az anyáknak címzett rendszeres pénzbeni juttatások, hogy megállapítható legyen egyrészt a gyermekek fogyasztásából a társadalmi szerepvállalás aránya, másrészt a családoknak a gyermekneveléshez nyújtott pénzbeni társadalmi juttatásainak együttes összege. A fogyasztási kiadásokat a reprezentatív háztartási költségvetési felvétellel 28 háztartástípusra és 30 kiadási csoportra feldolgozott adatai alapján számításokkal osztottuk meg a népesség 9, ezen belül a 19 éven aluli gyermekek 4 korcsoportjára, kiegészítve, illetve korrigálva azokat a GDP-ből eredő honi magyar lakosságra vonatkozó fogyasztás mértékéig. A természetbeni társadalmi juttatások előbbi korcsoportokra való megosztása költségvetési, pénzügyi, oktatási és sokféle szociálstatistikai adatok felhasználásával történt. A „nem fizetett” háztartási tevékenységek elsődleges adatforrása a Központi Statisztikai Hivatal reprezentatív időmérés-felvételének háztartástípusonkénti adatai.

TÁRGYSZÓ: Gyermeknevelési költségek. A gyermekek fogyasztása. Társadalmi juttatások.

Magyarország népessége közismerten már több mint két évtizede folyamatosan és számottevően csökken. A legutóbbi, 2001. évi népszámlálás során összeírtak száma több mint félmillió fővel, 4,8 százalékkal alacsonyabb volt az 1980. évinél. Ezzel párhuzamosan a népesség kor szerinti összetétele is jelentősen változott: a 15 éven aluliak aránya 21,9 százalékról 18,6 százalékra csökkent, a 60 éven felülieké pedig 17,1 százalékról 19,4 százalékra emelkedett és 1 százalékkal gyarapodott a 15–60 év közöttiek aránya is (*A 2001. február 1-jei népszámlálás...*, 16., 17. old., *Statisztikai évkönyv* [1996]). E kedvezőtlennek minősíthető változások nagy része a születések számának csökkenése miatt következett be. A demográfiai előrejelzések szerint a népesség csökkenését belátható időn belül megállítani nem, mérsékelni azonban lehetséges. Ebben számottevő szerepe lehet annak, miként alakul a gyermeket vállalók-nevelők anyagi helyzete.

E tanulmány célja elsősorban annak áttekintése, milyen mértékű terhet jelent a gyermeknevelés és a képzés a szülőknek és milyen mértékben-arányban járulnak ehhez hozzá a pénzbeni és természetbeni társadalmi juttatások. A vizsgálatba ezúttal bevonjuk a „nem fizetett” háztartási-gyermekgondozási tevékenységek teljesítményértékét is. E kérdések

vizsgálata előtt azonban röviden indokolt ismertetni egyes fogalmi-tartalmi kérdéseket és az alkalmazott fontosabb módszertani eljárásokat.

EGYES FOGALMAK, MÓDSZERTANI ELJÁRÁSOK

Gyermekeknek a 19 éven aluliakat tekintjük, mivel a fiatalok az esetek nagyobbik részében középfokú tanulmányaik befejezése után válnak keresővé. A fajlagos adatok számításánál évközi létszámokat használtunk, és ugyanígy jártunk el a különböző korú gyermekek korcsoportok szerinti elhatárolásánál is.

A gyermeknevelés és -képzés családi és társadalmi költségei közé a következőket soroltuk:

- a) fogyasztási kiadások,
- b) természetbeni társadalmi juttatások,
- c) a gyermekekre fordított „nem fizetett” háztartási-gondozási tevékenységek teljesítményértéke,

ami összesen $a+b+c$ a gyermekek teljes fogyasztását teszi ki.

Az a és b tételek tartalmilag azonosak a honi magyar lakosság GDP-ből eredő gyermekekre számított fogyasztásával.

A GDP-ből eredő „hazai fogyasztási kiadás”-ból levonva az idegenforgalmi egyenleget (külföldi turisták magyarországi kiadása, mínusz magyar turisták külföldi kiadása) és a tartósan nálunk élő külföldi állampolgárok magyarországi kiadásait: eredményül a honi magyar lakosság fogyasztási kiadását kapjuk. A fogyasztási kiadások módszertanilag tartalmilag 1991-től kezdve azonosak az EU-országokéval. Ezek nem tartalmazzák a lakásfelhalmozási kiadásokat, ugyanakkor magukban foglalják a magántulajdonú lakások amortizációját és imputált eszmei lakbérét. A fogyasztási kiadások a pénzért vásárolt fogyasztási javakon és szolgáltatásokon kívül tartalmazzák még a saját termelésből eredő elfogyasztott élelmiszereket, italokat stb., valamint a természetbeni bérként kapott áruk és szolgáltatások értékét is.

A természetbeni társadalmi juttatások az államháztartás és a nonprofit szervezetek által a háztartásoknak térítésmentesen (vagy olyan térítés ellenében, amely nem tekinthető közgazdasági értelemben szignifikáns árnak) nyújtott szolgáltatások értéke. Amennyiben a szolgáltatást térítési díj ellenében nyújtják, akkor a szolgáltatás térítési díjjal csökkentett értékét tekintjük természetbeni juttatásnak (*A lakosság...* [1998] 48. old.).

A juttatások közel kétharmada oktatási és egészségügyi juttatás, ez utóbbihoz sorolva a gyógyszerár-támogatások összegét is. Ide tartoznak továbbá a művelődési, kulturális és sportintézmények szolgáltatásai (juttatásai), üdülési és tömegközlekedési ártámogatások, bölcsődei, óvodai, iskolai étkeztetési és kollégiumi ellátások ártámogatása, időskorúak szociális étkeztetésének és házi gondozásának ártámogatása, állami bérlakások amortizációja és egyéb más szociális juttatások.

Mind a fogyasztási kiadásokra, mind a természetbeni társadalmi juttatásokra vonatkozó ismertetésre kerülő adataink az 1991., 1996., 1998. és a 2000. évre vonatkoznak. Ezek kiegészülnek még a rendszeres, pénzbeni társadalmi juttatásokra vonatkozó adatokkal, hogy meghatározható legyen az is, a gyermekek fogyasztásából a természetbeni juttatások mellett mennyit fedeznek a rendszeres pénzbeni juttatások. Ehhez kapcsolódóan kitérünk majd az anyáknak (szülőknek) címzett, gyermeknevelést segítő rendszeres pénzbeni

juttatások alakulásának vizsgálatára is, hogy képet alkothassunk a rendszeres pénzbeli családtámogatások egészének alakulásáról.

A 2000. évi fogyasztáshoz kapcsolódóan külön fejezetben ismertetjük a „nem fizetett” háztartási-gyermekgondozási tevékenységek teljesítményértékeit mint a társadalmi újrateherelés alapvető fontosságú tényezőit.

A „fizetett” háztartási-gyermekgondozási tevékenységek teljesítményei természetesen részei a GDP-nek, a nem fizetett tevékenységeké azonban a GDP fogalmából következően nem. A gyermekgondozás-nevelés szülői terheinek reális áttekintéséhez és megítéléséhez indokolt ennek az igen jelentős, széles körű és alapvető fontosságú tevékenységeknek a fogyasztással összefüggő vizsgálata. E témával részlegesen első ízben több mint egy évtizede foglalkoztunk (*Baranyai [1991]*).

A számításoknál alkalmazott módszertani eljárások lényegesebb elemeit a következők jellemzik.

A gyermekek korcsoportok szerinti fogyasztását csak a teljes népesség korcsoportok szerinti fogyasztásának megosztásával együtt lehetett meghatározni. Az alkalmazott korcsoportok: 0–6; 7–10; 11–14; 15–18; 19–29; 30–44; 45–59; 60–69; 70– évesek (összesen 9 csoport).

A fogyasztási kiadások 1991., 1996. és 1998. évi adatainak korcsoportok szerinti megosztására még 2000-ben került sor, az MTA Közgazdasági Kutatóközpont által szervezett kutatás keretében, figyelembe véve egy korábbi kutatás tapasztalatait is (*Az 1991... [2000] 16. old., Baranyai [1992] 17. old.*).

A feladat megoldása három munkamenetben történt.

Elsőként kialakítottuk azokat a háztartástípusokat és kiadási csoportokat, amelyek szerint sor került a KSH háztartási költségvetési statisztika fogyasztási célú adatainak feldolgozására. A 28 háztartástípus kialakítása során az aktív keresős háztartásokat egyedül élőkre, többtagú gyermek nélküliekre és 1, 2, 3 és több gyermekesekre tagoltuk, majd ezeken belül a további csoportosítások a gyermekeseknél a gyermekek korcsoportjai, a gyermek nélkülieknél a felnőttek korcsoportjai szerint történtek. Ugyanígy jártunk el az aktív kereső nélküliek esetében is azzal az eltéréssel, hogy náluk a gyermekesek további tagolására (alacsony arányuk miatt) nem került sor. A típusok kialakításánál arra törekedtünk, hogy az egy-egy típushoz tartozó kiadásokat minél kevesebb korcsoport között kelljen megosztani.

A részletes kiadásokat körülbelül 30 kiadási csoportra vontuk össze oly módon, hogy azokon belül elválasztottuk a közös háztartási szükségleteket a többi kiadásoktól, ez utóbbiakon belül pedig a lehetőségek keretein belül elkülönítettük a nagyjából különböző generációkhoz kapcsolódó kiadásokat azoktól, amelyekből differenciáltan minden korcsoporthoz tartozó részesül.

A második fázisban került sor a 28 háztartástípus körülbelül 30 csoportba sorolt kiadásainak feldolgozására, majd az egyes típusokon belül a különböző kiadási tételek korcsoportok szerinti megosztására. Ennek során a háztartástípusok szerint feldolgozott kiadási adatok egy része eleve a megfelelő, egyetlen korcsoportozásba került, egy másik jelentős része pedig legfeljebb két korcsoportozásba, igen nagy mértékben elősegítve ezzel az elérendő célt: a korcsoportonkénti valós fogyasztás minél jobb közelítését. Ilyen adatok például az egyedül élő aktív keresők és az egyedül élő nyugdíjasok korcsoportonként feldolgozott adatai, továbbá a kétszemélyes, házaspárokból vagy élettársakból álló aktív ke-

resős és nyugdíjas háztartások nagy részének adatai is, mivel ezek tagjainak többsége ugyanazon korcsoportoz tartozik. E házaspáros, kétszemélyes háztartások, amelyeknek a tagjai nem egyetlen korcsoportoz tartoznak, kiadási adatait csupán két korcsoport között kellett megosztani. Ilyen háztartás nagyon sok van, az egy szülő egy gyermekkel; két szülő egy gyermekkel; sőt néhány éves korkülönbségű, kétgyermekes négyszemélyes típusú háztartások között is, amelyeknél a kiadásokat mindössze két korcsoport között kellett megosztani.

A háztartástípusonkénti 30-30 kiadási csoportoz tartozó adatok korcsoportokra történő megosztása – terjedelmi okok miatt csak a lényegét ismertetve – a következő módon történt.

A lakásfenntartásra, háztartásberendezésre-felszerelésre-üzemelésre fordított kiadások megosztása az egyes típusokon belül külön-külön létszámarányosan történt. E csoportoz tartoznak többek között a bútorok, lakástextíliák, konyhafelszerelések, fűtő- és főzőberendezések, háztartási gépek, eszközök, fogyóanyagok (például a mosó- és tisztítószerek) a lakbér, illetve a közös költségek, a víz- és csatornadíj, a szemétszállítási díj és nem utolsó sorban a háztartási energia stb. Ehhez a megosztáshoz két megjegyzés kínálkozik: egyrészt az e célokra fordított kiadások általában közismerten nem emelkednek a háztartások létszámával arányosan, részben az objektív szükségletek miatt, részben jövedelmi korlátok miatt sem. Ebből következően a nagy létszámú (általában többgyermekes) háztartások fejenkénti kiadása jóval alacsonyabb a kisebb létszámúakénál, vagyis a többgyermekesek esetében eleve alacsonyabb összegeket osztunk meg korcsoportokra, mint például a gyermek nélkülieknél. A másik lényeges megjegyzés: a gyermekes háztartások túlnyomó többsége egynél több szobás lakásban lakik, 42 százalékuk kétszobásban, 51 százalékuk három- vagy többszobásban. A gyermekek túlnyomó többségének ezért vagy külön szobája van, vagy testvérével osztozik egy közös szobában, ennek arányos költségvonzataival együtt. Ez indokolja elsősorban a típusokon belüli létszámarányos megosztást.

Az *élelmiszerek* tekintetében elsősorban az Országos Élelmezéstudományi Intézet tápanyagszükségletekre vonatkozó ajánlásaira támaszkodtunk, emellett a háztartási költségvetési felvétel háztartástípusonkénti kiadási arányait is figyelembe vettük. Ez utóbbi alapján az időskorúak esetében az Intézet által javasoltnál magasabb arányokat határoztunk meg, figyelemmel az idősek életmódjára, tevékenységére (tekintélyes részük mezőgazdasági tevékenységet folytat, vendégétkéztetést nagyobb arányban nyújtanak, mint amennyiben ők részesülnek stb.). A különböző korú gyermekekre vonatkozó élelmezéstudományi ajánlásokat elfogadtuk, az aktív korúakra nézve pedig a munkaügyi statisztika foglalkozás szerinti összetételét is figyelembe véve alakítottuk ki a különböző korcsoportok közötti megoszlási arányokat.

A KSH időnként (legutóbb a 2000. évi időmérleg-felvétel során) felméri a lakosság *alkoholos italok fogyasztásának* korcsoportok és nemek szerinti gyakoriságát és a *dohányzási* arányokat. Ezek az adatok támpontul szolgáltak a korcsoportok szerinti megosztási arányok kimunkálásánál, azonban az egyes háztartástípusokhoz tartozók kiadásainak összehasonlítása révén kapott eredményeknek is számottevő szerepe volt ebben.

A *ruházkodási* kiadások korcsoportonkénti megosztásához automatikusan rendelkezésre álltak az adatok, mivel ezeket a háztartási költségvetési statisztika felmérte.

A *többi kiadás* korcsoportonkénti megosztása a 28 háztartástípus korcsoportokra tagolt kiadási adatainak alapulvételével, azok rendeltetésének, jellegének figyelembevételével

lével, sokoldalú számítások alapján történt. Így például az aktív keresős, gyermek nélküli és a különböző típusú, gyermekes háztartások tandíjra, tankönyvre, tanszerre-írószerre, játékokra, sporteszközökre fordított kiadásai közötti különbségek, vagy például a nyugdíjas egyedül élők és nyugdíjas házaspárok különböző korcsoportjainak gyógyszerekre, testápolásra vagy tömegközlekedési, kulturális szolgáltatásokra fordított kiadásait összevetve az aktív egyedül élők és házaspárok háztartásainak adataival, jó alapot nyújtottak a különböző korcsoportokhoz tartozók részesedési arányainak kialakításához. Természetesen külön figyelmet fordítottunk a kisgyermekekre, akiket számos, illetve nagyon sok kiadási tétel egyáltalán nem érint, a 6–18 évesek esetében pedig arra, hogy a kor előrehaladtával (az iskolai fokozatokkal párhuzamosan) a szükségletek köre folyamatosan bővül például a kulturális szolgáltatások, a közlekedés, könyv, újság, folyóirat, testápolási szolgáltatások stb. területén. Ezekre vonatkozóan a különböző gyermekszámú (és azon belül a gyermekek kora szerint felosztott) háztartások adatai jól hasznosítható információkat nyújtottak a megosztásokhoz.

Az előbbieken közöltekkel kapcsolatban szükséges hangsúlyozni, hogy a gyermekek 4 korcsoportra tagolt átlagos fogyasztási kiadásának relatív nagysága természetesen nem csupán a gyermekes háztartások kiadásának felnőttek-gyermekek közötti megosztásának arányaitól függ, hanem attól is, hogy a gyermek nélküli felnőttek létszáma és kiadása hogyan aránylik a gyermekes háztartások felnőtt tagjainak létszámához és kiadásához képest. A gyermek nélküli háztartások tagjainak fajlagos fogyasztási kiadása jóval meghaladja a gyermekesekét és e két nagy csoporthoz tartozók adataiból alakul ki a felnőttek átlagos fogyasztási kiadása. A gyermekek ehhez viszonyított fajlagos kiadásának aránya természetesen alacsonyabb, mintha azt csak a gyermekekkel egy háztartásban élő felnőttekéhez viszonyítjuk. Ismereteink szerint a nemzetközi irodalom többnyire ez utóbbi témakörrel foglalkozik, vagyis azzal, hogy a háztartás 2., 3., 4. stb. tagjának fogyasztása hogyan aránylik az elsőéhez. Ezeket az arányokat közismerten az ún. „fogyasztási egy-ség” kulcsokkal, illetve arányszámokkal fejezik ki.

A harmadik munkamenetben, az előbbieken ismertetett módon számított korcsoportonkénti fogyasztási kiadások kiegészítése, korrekciója következett. A kiegészítés a háztartási költségvetési felvételben nem szereplő lakásamortizációra és imputált lakbérre korlátozódott. Az ezekre vonatkozó makrostatisztikai adatokat a magántulajdonú lakások nagysága, komfortossága, felszereltsége alapján kialakított arányok szerint osztottuk háztartástípusokra, majd ezeken belül létszámarányosan korcsoportokra. A korrekció pedig a 30 tétel szerint részletezett kiadásokra, illetve az ezekből összevonással képzett körülbelül 15 főcsoportra, a típusok mellőzésével közvetlenül korcsoportokra vonatkoztatva történt. A korrekciónál a háztartási költségvetési statisztika és a honi magyar lakosságra vonatkozó megfelelő makrostatisztikai adatok közötti különbségeket osztottuk korcsoportokra. E megosztáshoz támpontul szolgáltak az átlagos keresetek és átlagos nyugdíjak, továbbá más egyéb jövedelmek makro- és mikrostatisztikai adatai közötti eltérések, de e tekintetben is jelentős szerepe volt az egyes kiadási tételek jellegének és rendeltetésének. Figyelembe vettük továbbá az adatgyűjtés során szerzett ismereteket is, amelyek főként a feledékenységéből és tudatos elhallgatásból adódó hiányok korrekciójánál nyújtottak segítséget.

A háztartási költségvetési felvétel kiadási adatai lényegesen alacsonyabbak a ténylegesnél, ami részben a minta torzításából, részben számbavételi pontatlanságokból adódik.

(A magas jövedelműek a ténylegesnél kisebb arányban vállalják a felvételben való közreműködést, a számbavételi hiány pedig részben tudatos elhallgatásból, részben feledékenységéből adódó pontatlan feljegyzésekből adódik. Ez utóbbi szerepe az elmúlt évtizedben az áruválaszték nagyarányú szélesedésével természetes módon egyre jelentősebbé vált.)

A honi magyar lakosság fogyasztási kiadásainak meghatározásához az évente egy tételben rendelkezésre álló idegenforgalmi egyenleg összegét számításokkal – becslésekkel – osztottuk kiadási csoportokra. Ugyanígy jártunk el a tartósan nálunk élő külföldi állampolgárok fogyasztási kiadásainak megállapításánál is. E tételeket levontuk a hazai fogyasztási kiadásokból és így jutottunk el a honi magyar lakosság fogyasztási kiadásaihoz, amely adatokat összehasonlítottuk a háztartási költségvetési statisztika megfelelő, országosra kivetített adataival.

Azon túl, hogy az említett kiegészítésekkel, korrekciókkal a valóságos fogyasztási kiadásokat igyekeztünk minél jobban közelíteni, egyúttal lehetőséget teremtettünk arra is, hogy az ismertett korcsoportok szerinti fogyasztási kiadási adatokat a gazdaságtársadalmi folyamatokat regisztráló makrostatisztikai adatokkal összefüggésben lehessen vizsgálni.

A 2000. évi honi magyar lakosságra vonatkozó makrostatisztikai fogyasztási kiadások korcsoportok szerinti megosztását – eltérően az 1991., 1996. és 1998. évitől – egyszerűsített módszerrel oldottuk meg. Ennek során az 1998. évi korcsoportonkénti fajlagos arányok és a tényleges létszámarányok alapján fogyasztási főcsoportok szerinti tagolásban végeztük el a megosztást. Ebből következően a 2000. évi korcsoportok szerint számított fogyasztási kiadások az 1998. évihez képest a kiadás tényleges növekedését, a struktúra változását és a kor szerinti létszámváltozások hatásait összefoglalva mutatják be.

A nemzeti számlák keretében fogyasztási főcsoportok szerint kiszámított *természetbeni társadalmi juttatások* megosztása közvetlenül korcsoportokra történt, a háztartástípusok figyelmen kívül hagyásával. Ezek közül az *oktatási juttatásokat* a központi és önkormányzati költségvetési adatok és a létszámadatok alapján osztottuk korcsoportokra. Ezek az adatok tartalmazták az óvodák, a közoktatás (ezen belül 1996-ig az alap- és a középfokú oktatás), a felsőoktatás és az iskolán kívüli oktatás költségvetési kiadási adatainak összegeit (és 1996-ig KSH-forrásból rendelkezésre álltak a nappali tagozatos tanulóokra vonatkozó iskolai fokozatok szerinti fajlagos költségvetési kiadások összegei is). Mindebből levonva a pénzbeli juttatásokat (többségében ösztöndíjak) és a tanulói-hallgatói térítéseket, a maradványok azonosak voltak az oktatási intézmények működési költségeihez való állami hozzájárulások összegeivel, amit még a számított amortizáció összegeivel kellett kiegészíteni. A számításokhoz a KSH-forrásból rendelkezésre álltak megfelelő tagolásban az iskolai fokozatok szerinti, továbbá a nappali tagozatokon és az egyéb formákban tanulóokra vonatkozó létszámadatok korcsoportonkénti megoszlásában.

Az *egészségügyi juttatások* közül külön tételként rendelkezésre állt a gyógyszerár-támogatások összege, amit a háztartási költségvetési felvétel korábban említett, 28 háztartástípus gyógyszerekre fordított kiadásainak alapulvételével osztottunk meg korcsoportokra, figyelembe véve az ún. közgyógyellátásban részesülőket, (ezek főként időskorúak) akik ingyenesen kapják a gyógyszert. A többi egészségügyi juttatást részben az előbbi eloszlási adatok, részben a háztartási költségvetési felvétel során számbavett kórházi ápolási napok figyelembevételével történt számítások alapján osztottunk korcsoport-

okra. (Pontos megosztásra első ízben a közeli jövőben lesz majd lehetőség, amikor a társadalombiztosítás egyénekre vonatkozóan kimutatja az egészségügyi juttatások összegét.)

A *művelődési-kulturális juttatások* megosztásához a KSH időmérleg-felvételéből nyert információk (kulturális intézmények látogatása) nyújtottak segítséget, a *sporttámogatások* pedig „verseny- és egyéb” tagolásban rendelkezésre álltak, amely összegeket becslésekkel osztottuk el korcsoportokra. A *közlekedési ártámogatások* megosztása a kedvezményezettek létszáma és korösszetétele (túlnyomórészt tanulók és nyugdíjasok), továbbá a kedvezmények mértéke alapján történt. A *többi különféle szociális juttatás* megosztása, a pénzügyi adatok tagoltsága és a szociális statisztika adatai nyújtotta lehetőségek keretein belüli részletezés szerint történt. Így például külön-külön számítások alapján határoztuk meg korcsoportonként a bölcsődei juttatást, az óvodások, az általános iskolai alsó és felső tagozatosok és a középfokon tanulók étkeztetési támogatásait, a közép- és felsőfokon tanulók kollégiumi juttatásait, az időskorúak étkeztetési és házi gondozási ellátásának támogatását stb.

A *nem fizetett háztartási-gyermekgondozási tevékenységek* elsődleges adatforrása a KSH 1999–2000. évi időmérleg-felvételének eredményei. E tevékenységekre fordított időmennyiségből a nyugdíjasok teljesítményét becslés alapján háromnegyed résznyi súlylyal vettük számításba abból kiindulva, hogy egyes tevékenységeket kényelmesebben, nem olyan intenzitással végzik, mint a munkavállalói korban levők. Ugyanakkor a 75 éven felüliekre is számítottunk mérsékelt mennyiségű háztartási tevékenységet (ezekre nem terjedt ki a felvétel). Az ilyen módon számba vett összes „egyenértékes” időmennyiségből számítottuk ki a 2000. évre vonatkozó teljesítményértéket. Ezt az összeget egy korábbi munka (*Baranyai [1991]*) keretében kialakított korcsoportonkénti fajlagos arányok alapján osztottuk korcsoportokra. (Az arányszámok kialakítása a különböző típusú háztartásokhoz tartozók adatai alapján történt.) Az értékre történő átszámítás számos problémát vetett fel. Munkánk során abból az alapelvből indultunk ki, hogy mivel a háztartási tevékenységek nem tartoznak az adó- és járulékköteles tevékenységek közé, a kiszámítandó értékadatok sem tartalmazhatnak ilyen közterheket. Emiatt a piaci áron való értékelés sem alkalmazható. Elvben a háztartási tevékenységekkel azonos vagy hasonló foglalkozásúak (például szakácsok, cukrászok, konyhai kisegítők, takarítók) tényleges nettó kereseteit lenne célszerű alkalmazni, erre azonban jelenleg nincsenek megfelelő adatok. (A ma elérhető részleges adatok csak a regisztrált keresetekről nyújtanak tájékoztatást, az ezeket számottevően kiegészítő keresetekről nem.) Számításaink szerint több mint egy évtizeddel ezelőtt az alkalmazásban álló betanított női munkavállalók nettó keresete jól közelítette az említett foglalkozásúak tényleges nettó átlagos keresetét, ezért ezzel számoltunk, amely akkor az összes alkalmazásban állók nettó keresetének 75 százalékát tette ki. Mostanában a női betanított munkások átlagos keresete nem éri el a korábbi relatív arányt, ugyanakkor megítélésünk szerint nem csökkent a háztartási tevékenységek jelentősége, értéke. (Ma többnyire nincs olcsó munkahelyi étkezési lehetőség, a vendéglátóipari ételárak és a felhasznált anyagok értéke közötti különbség pedig sokkal nagyobb, mint korábban, vagy például ismereteink szerint a kialakult munkanélküliség ellenére a bejárónői munkadíjak relatíve sem csökkentek.) Mindezek alapján a 2000. évi adatok értékelésénél az alkalmazásban állók regisztrált nettó átlagos keresetének 80 százalékával számoltunk, a nem regisztrált keresetrész figyelembevételével pedig ez az arány a több mint tíz évvel korábban alkalmazott 75 százalékos aránynak felel meg. Ennél minden bi-

zonnal megalapozottabban lehet majd a problémát megoldani annak a kutatásnak a várható eredményeivel, amely a KSH-ban 2001-ben kezdődött a háztartási munka becslésének módszertani kérdéseiről (*A háztartási... [2002]*) 74. old.).

A FOGYASZTÁSI KIADÁSOK ALAKULÁSA¹

A 19 éven aluliak folyó árszínvonalon számított fogyasztási kiadása 1991 és 2000 között a 4,8-szeresére emelkedett. Az átlagos fogyasztói árszínvonal növekedése ennél kisebb mértékű volt és így a gyermekek 2000. évi fajlagos fogyasztásának volumene körülbelül 3 százalékkal meghaladta az 1991. évit. E kilenc évet felölelő időszakon belül azonban 1996-ig a fogyasztási kiadásaik volumene – párhuzamosan a GDP és az összleltartási fogyasztás visszaesésével összefüggésben – 11 százalékkal csökkent, az 1996. évi fordulópontot követően pedig a gazdasági növekedéssel egyidejűleg folyamatosan emelkedett. Különösen 1998 és 2000 között volt igen jelentős – több mint 10 százalékos – a növekedés mértéke.

1. tábla

Az egy 19 éven alulira számított fogyasztási kiadás alakulása

Korcsoport (éves)	1991.	1996.	1998.	2000.
	évben folyó áron (ezer forint/fő/hónap)			
0–6	5,1	13,4	18,7	25,2
7–10	6,8	17,7	25,0	34,1
11–14	7,6	19,6	27,7	37,7
15–18	9,5	24,1	33,8	45,0
0–18	7,2	18,3	25,5	34,5
0–18 évesek nominálértéken az 1991. év százalékában	100	254	354	479
reálértéken az 1991. év százalékában	100	89	92	103

A táblában módszertani okok miatt szerepelnek kiinduló bázisként az 1991. évi adatok. Az 1985 és 1993 közötti években két évente történt háztartási költségvetési felvétel, ennek adatai pedig az előző részben ismertetettek szerint meghatározó szerepet tölthettek be a korcsoportok szerinti fogyasztási adatok kimunkálásánál. A páros években – így 1990-ben – sem került sor felvételre.

A makrostatisztikai adatok szerint a lakosság fejenkénti fogyasztási kiadásának volumene 1990 és 1991 között – 35 százalékos infláció mellett – több mint 10 százalékkal csökkent. Tapasztalatok szerint fogyasztáscsökkenés esetén – legalábbis kezdetben – a szülők gyermekeikre fordított kiadásait a sajátjuknál kevésbé mérséklék. Amennyiben feltételezzük, hogy a 19 éven aluliak fogyasztásának volumene az átlagnál kisebb mértékben (körülbelül 8-9 százalékkal) csökkent, akkor 1996-ban 18-20 százalékkal, 2000-

¹ A további részek túlnyomórészt a Miniszterelnöki Hivatal Stratégiai Elemző Központja, illetve a Népesedési Kormánybizottság munkabizottsága részére készült munkaanyagok felhasználásával készültek: *Baranyai [2002a]*, *Baranyai [2002b]*.

ben pedig 5-6 százalékkal volt az 1990. évinél alacsonyabb a gyermekek fogyasztása. Figyelemmel az 1991. évi növekedésre, ebben az évben közelítette a 19 éven aluliak átlagos fogyasztási kiadása a 11 évvel korábbi színvonalat.

A gyermekek szükségletei közismerten fejlődésükkel a korról párhuzamosan folyamatosan emelkednek. Ennek megfelelően az 1. tábla adatai szerint a 15–18 évesek kiadása a 0–6 évesekének 1,8-1,9-szerese, a 7–14 évesekének pedig 1,2-1,3-szerese. Ugyanakkor a továbbiakban vizsgált rendszeres pénzbeni társadalmi juttatások fejenkénti összege független a gyermekek korától. Emiatt a korról párhuzamosan növekvő fogyasztási kiadásainak egyre kisebb hányadát fedezik az említett rendszeres pénzbeni juttatások. E juttatásokat korábban kizárólag a családi pótlék jelentette. (A vizsgált évek közül 1991-ben bevezettek ugyan egy szűk körű adókedvezményt, de azt 1995-ben megszüntették.) Az évtized közepétől a családi pótlék rendszerét jelentősen módosították, majd e pótlék mellett az alacsony jövedelműek számára bevezették a rendszeres gyermekvédelmi támogatást (átmenetileg ezt kiegészítő családi pótléknak nevezték). 1999-től pedig az eltartható gyermekek javára olyan adókedvezményt vezettek be, amit a személyi jövedelemadóból lehet jóváírni. (A KSH ezt az adókedvezményt a reálkereset kiszámításánál veszi figyelembe mint nettó keresetet növelő kedvezményt. E tanulmányban a pénzügyi elszámolástól függetlenül az adókedvezményt a gyermekeknek címzett pénzbeni társadalmi juttatásként szerepeltetjük.)

1999-ben és 2000-ben tehát a rendszeres pénzbeni juttatások már három tételből tevődtek össze. A családi pótlék aránya 2000-ben 63 százalék, az adókedvezményé 22, a gyermekvédelmi támogatásé pedig 15 százalék volt.

A 2. tábla adatai szerint a rendszeres pénzbeni juttatások együttesen a 19 éven aluliak fogyasztási kiadásának átlagosan 1991-ben 36 százaléka, 1996-ban csupán 18 százaléka, 1998-ban 20 százaléka, 2000-ben pedig 23 százaléka nyújtottak fedezetet, vagyis a fogyasztás nagyobbik hányada a szülőket terhelte.

2. tábla

Az egy 19 éven alulira számított fogyasztási kiadás finanszírozása

Év	Fogyasztási kiadás	Ebből		Pénzbeni juttatásból			Szülőket terhelő rész (százalék)
		szülőket terhelő	pénzbeni társadalmi juttatás	családi pótlék	adókedvezmény	gyermekvédelmi támogatás	
ezer forint/fő/hónap							
1991	7,2	4,6	2,6	2,5	0,1	–	64
1996	18,3	15,0	3,3	3,2	–	0,1	82
1998	25,5	20,3	5,2	4,4	–	0,8	80
2000	34,5	26,4	8,1	5,1	1,8	1,2	77

Megjegyzés. A 19 éven aluliak kisebbik része a rendszeres juttatásokon kívül még egyéb pénzbeni támogatásokból (segélyek, ösztöndíjak stb.) is részesül. Ezek számbavétele azonban érdemlegesen nem befolyásolná a tábla adatait.

A 2. tábla adataiból számítva a fajlagos pénzbeni juttatások kilenc év alatt a 3,1-szeresére – ezen belül a családi pótlék alig több mint kétszeresére – emelkedett, miközben a fogyasztóiár-index a 4,6-szeresére növekedett. A juttatások reálértéke ezért igen je-

lentősen csökkent; nagyobb mértékben, mint az alkalmazásban állók átlagos keresetének reálértéke. A fajlagos juttatások 1990–1991-ben az alkalmazásban állók átlagos nettó keresetének 20 százalékát tették ki, az arány azonban 1996–1998-ban csak 10-11 százalékos volt, amely 2000-re 14,5 százalékra emelkedett.

A rendszeres pénzbeni társadalmi juttatásokból 1996-tól kezdődően sokkal differenciáltabban részesülnek a gyermekek, mint korábban.

Az évtized közepéig a 16 éven aluliak és az ennél idősebb nappali tagozaton középfokon tanulók alanyi jogon részesültek a családi pótlékban, amit csak a gyermekek számától és attól függően differenciáltak viszonylag mérsékelt arányokban, hogy egy vagy két szülő gondozza-neveli-e a gyermekeket (ezenkívül a súlyosan fogyatékosok az átlagosnál magasabb pótlékban részesültek).

A gazdasági-pénzügyi stabilizáció időszakában 1996 áprilistól az 1-2 gyermekesek pótlékának összegét a családi fejenkénti jövedelem nagyságától függően határozták meg és a magas jövedelmű családok gyermekei nem részesültek pótlékban. A három- és többgyermekesek valamennyien kaptak továbbra is pótlékot, függetlenül jövedelmi helyzetüktől. Ezt követően 1998 májusától emelték a pótlékok összegét és az addigi háromról kettőre csökkentették a jövedelmi kategóriák számát, amelyek függvényében differenciálták az összegeket. A magas jövedelműek csak 1999. januártól részesültek újból pótlékban, amely ismét alanyi jogon jár a gyermekeknek, függetlenül családjuk jövedelmi helyzetétől. Ettől kezdve egységesen, előzőleg az alacsony jövedelműek részére 1998. májusban megállapított pótlék folyósítása vált általánossá az 1-2 gyermekesek számára. A három- és többgyermekesek pótléka szintén 1998. májusban, a jövedelem nagyságától függetlenül megállapított színvonalon maradt. Az 1999. januárban érvényes pótlékok egészen 2002. augusztusig változatlan összegűek maradtak (kivéve a súlyosan fogyatékos gyermekekét, amit 2001. januárban emeltek), a három- és többgyermekesek pótlékának emelésére pedig 1998. május és 2002. augusztus között több mint 4 éven át nem került sor.

3. tábla

A családi pótlék rendszerének alakulása
(egy jogosultra számított havi összeg, forint)

Családtípus	1995. januártól	1996. áprilistól*	1998. májustól*	1999. januártól	2002. szeptembertől
Egy gyermeket nevelő két szülő	2750	1100–2750	1900, 3800	3800	4600
egyszülő	3250	1300–3250	2500, 4500	4500	5400
Két gyermeket nevelő két szülő	3250	1300–3250	2300, 4700	4700	5600
egyszülő	3750	1500–3750	2700, 5400	5400	6500
Három és több gyermeket nevelő két szülő	3750	3750	5900	5900	7100
egyszülő	3950	3950	6300	6300	7600
Tartósan súlyos fogyatékos gyermeket nevelők	5100	5100	7500	7500**	12600

* 1996. áprilistól három, 1998. májustól két jövedelmi kategória szerint differenciálták az 1 és 2 gyermekesek pótlékát. A magas jövedelműek 1 és 2 gyermek esetén 1996. április és 1998. december között nem kaptak pótlékot.

** 2001. januártól 10 500 forint.

A családi pótlékban (átmenetileg az iskoláztatási támogatásnak nevezett ellátást is ide számítva) 1990-ben 2498 ezer, 1995-ben 2354 ezer, 1998-ban 1950 ezer, 2000-ben pedig 2153 ezer gyermek részesült. Ez utóbbiak száma 345 ezerrel kevesebb a tíz évvel korábbinál, az összes 19 éven aluliak száma pedig ugyanezen idő alatt 480 ezerrel lett kevesebb. (Részben a középfokú iskolatípusban tanulók arányának növekedése miatt, részben pedig azért csökkent kevésbé a pótlékban részesülők száma, mert a középfokon továbbtanulók részére a korábbi 18. életévvel szemben 20 éves korig jár családi pótlék.)

A családi pótlékon kívül az alacsony jövedelmű családok gyermekei gyermekvédelmi támogatásban is részesültek. (Ezt átmenetileg kiegészítő családi pótléknak nevezték.) Ezek száma 2000-ben 786 ezer fő (az összes pótlékban részesültek 36,5 százaléka), rendszeres havi juttatásuk összege pedig 3,4 ezer forint volt.

Az 1999-ben bevezetett adókedvezményben azok a gyermekes családok részesülhetnek, amelyek egyrészt jogosultak családi pótlékra (ide számítva ezúttal is az iskoláztatási támogatást is), másfelől amelyekben a szülőknek (eltartóknak) volt adóköteles jövedelme, illetve fizettek személyi jövedelmadót, amiből levonhatták a kedvezményt. A kedvezményeket 1999-ről 2000-re és 2000-ről 2001-re is jelentősen növelték, azóta azonban változatlan összegűek. A három- és többgyermekesek kedvezménye 2001-től igen jelentős mértékben magasabb, mint az egy- és kétgyermekesé, ez utóbbiaké pedig 1999–2000-ben azonos volt, 2001–2002-ben azonban a kétgyermekeseké magasabb volt az egygyermekesekénél.

4. tábla

A családi pótlékban részesülők adókedvezményének lehetősége
(havi összeg, forint)

Gyermekek száma	1999.	2000.	2001–2002.
	évben egy gyermekre jut		
1	1700	2200	3000
2	1700	2200	4000
3 és több	2300	3000	10000

A családi pótlékban részesülők számát és a kedvezmények összegeit számításba véve 2000-ben az elvileg igénybe vehető összeg 79 százalékát használták fel a családok. Az adókedvezményben nem részesülők egy részének nem volt személyi jövedelmadója (munkanélküliek, gyermekgondozási segélyen (gyes), gyermekgondozási díjon (gyed) levők, rokkantsági és öregségi nyugdíjasok) egy további részének pedig a személyi jövedelemadó összege csak az adókedvezmény részbeni igénybevételére nyújtott fedezetet. A háztartási költségvetési felvétel 2000. évi adataiból végzett számításaink szerint a három- és többgyermekesek közül arányaiban jóval többen nem tudták igénybe venni a kedvezményt, mint az egy- és kétgyermekesek közül.

Indokolt megjegyeznünk, hogy 1999-ben és 2000-ben együttevve a GDP 9,6 százalékos növekedése mellett a teljes munkaidőben dolgozó alkalmazásban állók reálkeresete – az említett adókedvezményekkel együtt is – mindössze 4 százalékkal emelkedett, kisebb mértékben, mint a megelőző két évben (6,2 %). 2001-ben azonban mind a reálkeresetek, mind az adókedvezmények igen jelentős mértékben emelkedtek. (A reálkeresetek 6 szá-

zalékkal, az adókedvezmények pedig körülbelül 65 százalékkal.) Ebből következően a gyermekeknek nyújtott rendszeres pénzbeni társadalmi juttatásokon belül a családi pótlék szerepe-súlya tovább csökkent, mivel azt a korábban említettek szerint 2002. augusztusig nem emelték. Ezt a tendenciát azonban nem igazolják a lakossági vélemények. A Népeségtudományi Kutató Intézet múlt évben közreadott vizsgálati eredményei szerint a nők a családi pótlékot tartják a legfontosabb állami segítségnek, fontosabbnak a lakáskölcsön-nél, a gyés-nél, a gyed-nél és az adókedvezményénél is (*Életünk...* [2002] 70. old.).

A gyermeknevelést segítő anyáknak nyújtott rendszeres pénzbeni társadalmi juttatások alakulása a gyermekeknek címzettéhez hasonlóan alakult, reálértéke azonban kevésbé, de szintén jelentősen csökkent. Az évtized végén azonban ezeknek a juttatásoknak a reálértéke is igen számottevően emelkedett. (E juttatások közé a gyermekgondozási segélyt, a gyermekgondozási díjat, a gyermeknevelési támogatást és a terhességi-gyermekágyi segélyt számítottuk.)

E juttatások összegének reálértéke 1996-ra az 1990. évinek a 72 százalékára, majd a gyed megszüntetése miatt 1998-ra 60 százalékára esett vissza. A gyed újbóli bevezetése következtében a 2000. évi juttatások reálértéke megközelítette ugyan az 1996. évit, de az 1990. évinél igen jelentősen, 29 százalékkal alacsonyabb volt. A gyés-t és gyed-et igénybe vevők száma 2000-ben alig volt kevesebb az 1990. évinél és a gyet („főállású” anyaság) igénybevételével együtt meg is haladta azt, miközben a 19 éven aluliak száma a születések számának csökkenése miatt körülbelül 480 ezerrel (17 százalékkal) csökkent.

5. tábla

Támogatás	1990.	1991.	1996.	1998.	2000.
	évben				
	Milliárd forint				
Gyermekeknek címzett	65,1	86,0	99,0	145,3	217,6
Anyáknak címzett	18,1	22,8	50,2	56,5	79,5
Összesen	83,2	108,8	149,2	201,8	297,1
Anyák juttatásaiból					
gyes	13,3	17,6	14,2	39,0	38,4
gyed			22,3	1,1	20,4
gyet	-	-	5,4	9,5	10,6
terhességi, gyermekágyi segély	4,8	5,2	8,3	6,9	10,1
	Index: 1990=100				
Fogyasztóiár-index	100	135	383	518	625
Reálérték					
gyermekeknek	100	98	40	43	53
anyáknak	100	93	72	60	70
összesen	100	97	47	47	57

A gyermekeknek és anyáknak juttatott rendszeres pénzbeni támogatások együttes összege az 1990. évi 83,2 milliárdról 2000-re közel 300 milliárd forintra emelkedett, ez utóbbi összeg reálértéke azonban az 1990. évinek csak 57 százaléka volt (ezen belül az

anyáknak juttatottaké 70 százaléka, a gyermekeknek juttatottaké pedig 53 százaléka; ez utóbbi azonban egy 19 éven alulira számítva körülbelül 64 százalék). Ezek az arányok azonban főként az adókedvezmények bevezetésének és a gyed újbóli rendszeresítésének hatására lényegesen magasabbak az 1998. évinél.

A családok az itt vizsgált rendszeres juttatásokon kívül még más egyéb pénzügyi támogatásokból is részesülnek (lakásszerzési egyszeri szociálpolitikai támogatás, kamattámogatás, lakhatási támogatások stb.). Ezek azonban nem tárgyai jelen munkánknak, bár az egyes családok életének ezek a juttatások igen fontos tényezői.

A TERMÉSZETBENI TÁRSADALMI JUTTATÁSOK ÉS AZ ÖSSZES FOGYASZTÁS ALAKULÁSA

A 19 éven aluliak fejenkénti természetbeni társadalmi juttatásai a tendenciát tekintve a fogyasztási kiadásokénál valamivel kisebb mértékben emelkedtek, összefogyasztáson belüli arányuk ezért az 1991. évi 42,6 százalékról 2000-re 40,2 százalékra csökkent. A fogyasztási kiadásokat és természetbeni juttatásokat is magában foglaló összes fogyasztás fejenkénti összegei közötti különbségek a 7–10 és 11–14 évesek korcsoportjaiban kismértékűek. Ezen belül azonban a 11–14 évesek fogyasztási kiadása magasabb, természetbeni juttatásai pedig az iskolai étkezés kisebb arányú igénybevétele miatt alacsonyabb, mint a 7–10 éveseké. A 15–18 évesek összes fogyasztása a 0–6 évesekének körülbelül az 1,8-szerese, a 7–14 évesekének pedig körülbelül 1,2-szerese.

6. tábla

A természetbeni juttatás és az összes fogyasztás

Év, korcsoport (éves)	Fogyasztási kiadás	Természetbeni társadalmi juttatás	Összes fogyasztás	A természetbeni társadalmi juttatások aránya (százalék)
1991	7,2	5,3	12,5	42,6
1996	18,3	12,8	31,1	41,3
1998	25,5	18,5	44,0	41,9
2000	34,5	23,2	57,7	40,2
2000-ben korcsoportok szerint				
0–6	25,2	15,1	40,3	37,5
7–10	34,1	27,4	61,5	44,6
11–14	37,7	25,6	63,3	40,3
15–18	45,0	28,2	73,2	38,5

Megjegyzés. Itt és a következő táblában az adatokat alapadatokból számítottuk, az eltérések ebből adódhatnak.

A 19 éven aluliak juttatásainak kétharmada oktatási, körülbelül 9-10 százaléka egészségügyi, mintegy egynegyede pedig más egyéb szociális juttatásokból tevődik össze, (bölcsődei, óvodai, iskolai étkeztetési, kollégiumi, könyvtári, múzeumi és egyéb kulturális és sporttámogatások, közlekedési ártámogatás, üdülési juttatás stb.).

A juttatások fejenkénti összegei a 6. tábla adatai szerint a kortól függően eltérők: legalacsonyabb a kisgyermekeké, legmagasabb pedig a 15–18 éves korcsoporté. Az egész-

ségügyi juttatásokból a 0–6 évesek jóval nagyobb mértékben részesülnek, mint a 7–18 évesek, oktatási juttatásaik összege azonban természetesen még feleannyi sincs, mint a többieké, mivel közülük csak az óvodásokat érinti a juttatás, míg a 7–14 éveseket teljes egészében, a 15–18 éveseket pedig túlnyomó többségben.

Ami az összes fogyasztás finanszírozási arányainak alakulását illeti, 1991 és 1996 között a szülőket terhelő hányad jelentős mértékben emelkedett, a társadalmi juttatások aránya pedig túlnyomórészt a pénzbeni juttatások kedvezőtlen alakulása miatt nagymértékben csökkent. Ezt követően 1996 és 1998 között a társadalmi szerepvállalás aránya emelkedett, 1998 és 2000 között azonban csak a pénzbeni juttatások tekintetében volt további jelentős emelkedés, s így a szülői terhek aránya csak mérsékelten csökkent tovább, de még így is sokkal nagyobb mértékű (45,9 %) volt 2000-ben, mint kilenc évvel korábban (36,6 %) 1991-ben. Az arányok megítéléséhez hozzátartozik még az is, hogy 2000-ben a 19 éven aluliaknak juttatott rendszeres és nem rendszeres pénzbeni juttatások 56 százalékát tette ki az a fogyasztási adó, ami a gyermekek fogyasztási kiadásait terhelte. Ez az arány a 0–6 éveseknél 39 százalék, a 15–18 éveseknél pedig már 74 százalék.

7. tábla

Az összes fogyasztás finanszírozás szerinti arányainak alakulása

Év	A fogyasztási kiadásból		Természetbeni társadalmi juttatás	Összes fogyasztás
	szülőkre hárult	pénzbeni juttatásból fedezhető		
	Ezer forint/fő/hónap			
1991	4,6	2,6	5,3	12,5
1996	15,0	3,3	12,8	31,1
1998	20,3	5,2	18,5	44,0
2000	26,4	8,1	23,2	57,7
	Százalékos megoszlás			
1991	36,6	20,8	42,6	100,0
1996	48,1	10,6	41,3	100,0
1998	46,3	11,8	41,9	100,0
2000	45,9	13,9	40,2	100,0

8. tábla

Vélemények a gyermeknevelés költségeiről

Ki viselje a költségeket?	1982.	1984.	1987.	1993.
	évben			
Kizárólag a szülők	19	25	18	5
Elsősorban a szülők, de egy részét a társadalom	50	47	47	34
A szülők és a társadalom nagyjából egyformán	24	23	27	48
Elsősorban a társadalom, de egy részét a szülők	3	2	2	6
Kizárólag a társadalom	1	1	1	1
Egyéb	3	2	5	6
<i>Összesen</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>	<i>100</i>

Forrás: Ferge [1994] 11. old.

A Magyar Gallup Intézet a gyermeknevelési költségek viseléséről készített felmérései szerint a lakosság rendszerváltozás utáni véleménye számottevően eltért a korábbiaktól. A rendszerváltozás előtt a megkérdezettek közel felének véleménye szerint a költségeket elsősorban a szülőknek, de a társadalomnak is kell viselnie, míg a rendszerváltozás után az ily módon vélekedők aránya egyharmadára csökkent, ugyanakkor a megkérdezettek közel fele nyilatkozott úgy, hogy a szülőknek és a társadalomnak nagyjából egyformán kell viselnie a költségeket. Emellett minimálisra csökkent azok aránya, akik szerint kizárólag a szülőknek kellene fedezni azt. (Nincs tudomásunk arról, hogy 1993 óta végeztek volna ilyen felvételt, pedig hasznos lenne megismerni a lakosság mostani véleményét, amely feltehetően eltérne a korábbiaktól.)

**A NEM FIZETETT HÁZTARTÁSI ÉS GYERMEKGONDOZÁSI
TEVÉKENYSÉGEK TELJESÍTMÉNYÉT IS MAGÁBAN FOGLALÓ
2000. ÉVI TELJES FOGYASZTÁS ALAKULÁSA**

A korábban ismertetett módszertani eljárásokkal számított eredmények szerint az összes nem fizetett tevékenységekből a családban a gyermekek számarányuknál jóval nagyobb arányban részesednek. E tevékenységek teljesítményértéke a 19 éven aluliak 2000. évi teljes fogyasztásának közel 28 százaléka volt. Ez az arány a korral párhuzamosan erőteljesen csökken: a legnagyobb (42 %) a kisgyermekeknél és a legalacsonyabb (18,2 %) a 15–18 éveseknél. Ez egyúttal azt is eredményezi, hogy a korcsoportonkénti teljes fogyasztás sokkal kiegyenlítettebb, mint a GDP-ből számított összes fogyasztás.

9. tábla

*A GDP-ből számított összes és a teljes fogyasztás alakulása
2000-ben korcsoportok szerint*

Korcsoport (éves)	GDP-ből számított összes fogyasztás	Háztartási és gyermekgondozási tevékenység	Teljes fogyasztás	Ebből háztartási tevékenység (százalék)	GDP-ből	Teljes
					sámított összes	Teljes
egy főre ezer Ft/hónap					fogyasztás az átlag százalékában	
0–6	40,3	29,1	69,4	42,0	70	87
7–10	61,5	20,8	82,3	25,3	107	103
11–14	63,3	20,4	83,7	24,4	110	105
15–18	73,2	16,3	89,5	18,2	127	112
0–18 átlagosan	57,7	22,3	80,0	27,9	100	100

A 19 éven aluliak 2000. évi havi átlagos fejenkénti fogyasztása a fogyasztási kiadásokból 34,5 ezer, a természetbeni juttatásból 23,2 ezer, a nem fizetett tevékenységekből 22,3 ezer, mindössze pedig kerekén 80,0 ezer forint. Ebből a szülőkre hárultak a nem fizetett tevékenységek és a fogyasztási kiadásoknak az a része, ami a rendszeres pénzbeli juttatásokból nem volt fedezhető. Ezek együttes összege 48,8 ezer forint, ami a teljes fogyasztásnak körülbelül háromötöde.

2000 és 2002 között a fogyasztói árszínvonal kerekén 15 százalékkal emelkedett, a 19 éven aluliak teljes fogyasztásának reálértéke pedig (a teljes fogyasztáson belül a nem fizetett tevékenységek volumenét változatlanul feltételezve) körülbelül 6 százalékkal

nőtt. Ebből következően 2002-ben a 19 éven aluliak teljes fogyasztásának havi átlaga körülbelül 97 ezer forint, teljes évre vetítve 1160 ezer forint, 18 évre a 2000. évi árszínvonalon számítva pedig közel 21 millió forintnak felel meg.

A 19 éven aluliak mellett a 19–59 és 60 éven felüliek teljes fogyasztásának összetételét és e generációk közötti arányait áttekintve a következőket tapasztaljuk.

10. tábla

Egy megfelelő korúra számított fogyasztási arány 2000-ben

Generáció (év)	Fogyasztási kiadás	Természetbeni juttatás	GDP-ből eredő összes fogyasztás	Nem fizetett háztartási tevékenységek	Teljes fogyasztás
0–18	0,66	1,79	0,88	1,32	0,97
19–59	1,18	0,60	1,07	0,85	1,02
60–	0,85	1,29	0,93	1,07	0,96
Átlagos	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00

A nem fizetett háztartási-gyermekgondozási tevékenységek nagyságára jellemző, hogy az ismertetett módon számított teljesítményértékek a honi magyar lakosságra vonatkozó GDP-ből számított összes fogyasztásának 26 százalékát, az ezzel növelt teljes fogyasztásának pedig 20,6 százalékát képezte. A 19 éven aluliakra vonatkozó megfelelő arányszámok pedig: 38,7, illetve 27,9 százalék.

Az összes – teljes népességre vonatkozó – természetbeni juttatások 40 százaléka egészségügyi, 35 százaléka oktatási, 25 százaléka pedig különböző szociális juttatásokból tevődik össze. Az oktatási és diákszociális juttatások által a gyermekek, az egészségügyi és egyéb szociális juttatások által pedig az időskorúak az átlagosnál sokkal nagyobb arányban részesülnek a természetbeni társadalmi juttatásokból. Mindezek miatt a GDP-ből eredő összes fogyasztás generációk közötti különbségei a fogyasztási kiadásokénál jóval mérsékeltebbek. Ezt a mérséklődést a nem fizetett háztartási tevékenységek teljesítményértékei olyan mértékben fokozzák tovább, hogy végül a három nagy generációhoz tartozók fajlagos teljes fogyasztásai majdnem kiegyenlítődnek.

IRODALOM

- A 2001. február 1-jei népszámlálás végleges adatai alapján korrigált 1990–2001. évi továbbszámított népességszámok. Munkaanyag. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Az 1991. 1996. és 1998. évi fogyasztás életkorok szerint [2000]. Munkaanyag. Témavezető: Augusztinovics Mária. Számítástechnikai munkák: Gergely Zsombor.
- A háztartási munka becsülésének módszertani kérdései [2002]. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- A lakosság fogyasztása 1970–1997 [1998]. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- BARANYAI I. [1991]: A háztartási tevékenységekre fordított idő korcsoportok szerint. *Statisztikai Szemle*, 69. évf. 6. sz. 449–457. old.
- BARANYAI I. [1992]. *Korspecifikus fogyasztás, jövedelem és háztartási tevékenység*. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest.
- BARANYAI I. [2002a]: *A 19 éven aluliak felnevelési-képzési költségei*. Munkaanyag.
- BARANYAI I. [2002b]: *A 2000. évi fogyasztás finanszírozási forrásoként korcsoportok és egyes főbb háztartástípusok szerint*. Munkaanyag.
- Életünk fordulópontjai* [2002]. Műhelytanulmány. Népeségtudományi Kutató Intézet, Budapest.
- FERGE ZS. [1994]: A szociálpolitika nem lyukas vödör. *Népszabadság*, szeptember 29. 11. oldal.
- Magyarország Nemzeti Számlái 1998–2000* [2000]. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- Statisztikai évkönyv, 1995* [1996]. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

SUMMARY

The study deals with the estimation methods and results of the expenses of child bearing. The expenses are the outcomings of the consumption calculated in the National Accounts, of the natural social benefits and of the value of the non-paid housework and child bearing activities. The regular financial benefits of the mothers and children are separately shown to determine the proportion of the state aid and the total sum of the social financial benefits given to the families. The consumption data are broken down by nine categories, including four categories for the children under 19 based on data worked out by 28 household types and 30 expense groups. They are corrected up to the level of consumption of the Hungarian population taken from the National Accounts. To allocate the natural social benefits to age groups the author used budget, financial, educational and social statistical data. The primary sources of the non-paid household activities are the data of the time-use survey of households carried out by the Hungarian Central Statistical Office.